

FOLKVVETT

Organ för Vetenskap och Folkbildning 2/84

JOHAN HENRIK KELLGREN.
Gravyr av J. F. Martiu efter medaljong av Sergel.

Kom på medlemsmötet!

Nästa medlemsmöte äger rum 4 juni.
Då kommer Tomas Lönngrén från
Socialstyrelsens läkemedelsav-
delning att tala om naturmedels-
frågor. Lokal: sal 3, Garnisonen,
Karlav 100. Stora foajén, 1 tr.

19³⁰ Skånska

I detta nummer skriver Arne
Helldén om sällskapet Pro Sensu
Communi, som bildades av bl a
Johan Henrik Kellgren på 1700-
talet. Vår förening har alltså
gamla traditioner!

Ledare.

Får vi astrologie doktorer?

Allt fler människor tycks falla offer för astrologins villoläror. Nu har även Eva Moberg drabbats, efter vad som framgår av hennes artikel på ledarsidan i DN 29 april 1984, Får forskare vara nyfikna?

Mindre än två månader tidigare, DN 4 mars, raljerade Eva Moberg om tidningarnas horoskop. Men som så många andra tycks hon ha gått på myten om att det finns en vetenskaplig, vederhäftig astrologi som står över veckotidningarnas horoskop.

Skälet till att Eva Moberg börjat tro på astrologin är att hon "gradvis tagit intryck av verkligheten". Men hon har tydligen slarvat i sina studier av verkligheten. "...faktiska iakttagelser stöder astrologin något oftare än vad som kan förklaras av slumpen" säger hon och syftar på undersökningar om karaktärsanalyser. Men sanningen är att i de undersökningar som gjorts har inte astrologiska hypoteser bekräftats oftare än vad som kan förväntas på en slump. **g a**

Eva Moberg nämner Michel och Francois Gauquelins undersökningar och påstår att dessa visar "vissa klara statistiska samband mellan planetkonstellationer och mänskliga egenskaper". I själva verket fann dessa forskare inget belägg för att astrologin stämmer. Vad de fann var resultat som skulle kunna tydas som att planeten Mars står i vissa riktningar lite oftare än genomsnittligt när idrottsstjärnor föds. Deras undersökningar är dock inte

invändningsfria ur metodsynpunkt. Andra undersökningar har gett andra resultat, och det finns ingen anledning att tro på någon Marseffekt som beror på någonting annat än slumpen.

Vår förening har vid flera tillfällen gjort insatser när det gäller att kritiskt granska astrologin och dess behandling i massmedia. Tyvärr tycks behovet av en sådan kritik inte ha minskat. Eva Moberg slutar sin senaste artikel i DN så här: "En sak är jag säker på: År 2 000 kommer astrobiologi eller kosmobiologi att vara universitetsämne även i Sverige. Och dessutom: Karaktärshoroskop kommer att få ställas enbart av folk med akademisk examen i ämnet - troligen underställda socialstyrelsen."

Vår förening behövs om inte Eva Mobergs spådom skall slå in. □

(från s 9)

- Bib Spådomskonst
- Blba Astrologi
- Bibb Drömböcker
- Blc Frenologi
- Bld Grafologi
- Ble Ej påvisade varelser
(Hit snömannen, stora sjöodjuret, Loch Ness-monstret. Folketro om sådana fenomen - Måd.)
- Blf Ufo
- Blfa Forntida astronauter
- Blg Kreationism
(Hit pseudovetenskapliga teorier om arternas uppkomst.)
- Blh Rasläror
(Hit pseudovetenskapliga teorier om psykiska skillnader mellan människoraser.)
- Blu Bedrägeri och fusk inom vetenskapen

Ett annat alternativ kan vara att Bla enligt detta förslag ersattes av en underavdelning under Do med rubriken "påstådda paranormala fenomen". Oavsett inplacering kan en sådan avdelning indelas ytterligare. □

SOH

Föreningsnytt

Föreningen presenterade sig med besked i Norrbotten i slutet av mars. Under en heldag hann ordförande Sven Ove Hansson bland annat med att tala inför gymnasieelever på Strömbackaskolan i Piteå om astrologi och annat skrock samt vid ett offentligt möte i Luleå, arrangerat av Folket i Bild, hålla ett föredrag under rubriken Vetenskap mot vidskepelse.

Drygt 30 luleåbor lyssnade när S O redogjorde för vetenskapens folkliga förankring och hur pseudovetenskap kan kännas igen. Någon stor konfrontation med New Age-sympatisörer blev det inte. Ett av kännetecknen på pseudovetenskap är experiment som inte kan upprepas. Här framkom nog kvällens märkligaste "motargument", som gick ut på att ingen ju har kunnat upprepa Bob Beamons fantastiska längdhoppsrekord på 8,90 meter från 1968...

Kurssekreteriatet vid högskolan i Luleå engagerar med förkärlek New Age-anhängare, bl a har Zukav och Ed Mitchell hållit bejublade föreläs-

ningar. För detta har kurssekreteriatet kritiserats på ledarplats i Norrlandska Socialdemokraten. De ansvariga har svarat att de vill ha öppenhet och högt i tak. Men S O och föreningen V&F var de inte intresserade av.

-Jag känner inte för det här, svarade kurssekreteriats chef Roland Hortlund när jag kontaktade honom inför S O:s besök. Den typen av motargument behövs inte här.

Länstidningarna - NSD, Norrbottens-Kuriren och Piteå-Tidningen - uppmärksammade S O:s argument och konflikten med kurssekreteriatet med halvsidartiklar. De var visserligen inte helt korrekta men innebar ändå god reklam för vår förening.

Nämnas kan också att föreningsmedlemmen Mats Fröier, som är universitetslektor i konstruktionsteknik, i mars berättade om föreningen V&F och kampen för upplysning inför ett 15-tal intresserade vid ett lördagsfika på bokhandeln Oktober i Luleå.

Kjell-Arne Johansson

Kontakt med föreningen

Föreningens adress:
Vetenskap och Folkbildning

Box 185
101 22 Stockholm 1 pg 63591-2

Styrelsens medlemmar:

Berndt Brehmer, kassör
Psykol Inst, Box 227
751 04 Uppsala
018/146589 hem 155400 arb

Lena Carlsson, redaktör för
FOLKVETT
Grågås 13, 752 51 Uppsala
018/320682

Gunnar Englund, sekreterare
Högbergsg 66a, 116 53 Stockholm
08/410742 hem 7877416 arb

Sven Ove Hansson, ordförande
Malmv 11, 191 61 Sollentuna
08/355370 hem 7632827 arb

Arne Helldén
Oraniev 9
585 90 Linköping
013/53241 hem (äv.dagtid)
0472/72032 sommarbostad

Svante Janson, medlemsvärvning
Tunag 24c, 753 37 Uppsala
018/149854 hem 183188 arb

Hans Lindquist
Pl 4830
791 91 Falun
023/22249 hem 18500 arb

Gunnar Steineck, kvacksalverifrågor
Vassv 8a 161 53 Bromma
08/876066 hem, 7362301, 7362398
arb

Nils Trowald
Syslomanag 6b, 752 23 Uppsala
08/109610 hem 171000 arb

Våra "historiska rötter"

Hypnotisör i arbete. Tysken Mesmer ansåg sig kunna bota med en kraft som utgick från händerna. Etsning av Daumier.

Av en annan mening var Kellgren, skalden, och Nils von Rosenstein, kansliråd och informator vid hovet, som båda var anhängare av upplysningsfilosofin. De bildade Sällskapet Pro Sensu Communi år 1787. Sällskapet bestod av Kellgren och Rosenstein. Dess högtidsdag firades på Lockes födelsedag, den 29 augusti, ty Locke var "den förnuftigaste man som jorden burit".

"Vid våra sinnes fulla bruk/ var vi dock inte ens på 1700-talet", säger Karl Vennberg.

Och det är sant. Vidskepelse och fördomar frodades. Charlataner och bedragare sladdrade och yrade. Undergörande medel utbjöds. Och man trodde mer på ochulta fenomen och astrologi än på vetenskapen och förnuftet.

Den store Cagliostro bjöd ut sin hemliga orientaliska visdom ute i Europa - dekokter, livselixir och skönhetsvatten m m. Även om vi inte kunde visa upp "världens störste skojare" här hemma, hade vi dock herrarnas Björnram, Plommenfelt och Ulfcloo, som utförde sina konster vid själva hovet.

"Lusten för andeskåderi och hemliga vetenskaper utbredde sig... i synnerhet bland de högre stånden", säger Geijer, som skyller vantron på trons försvinnande.

En del teser offentliggjordes för allmänheten, t ex fastslogs att "två gånger två är fyra". Udden riktades mot guldmakare, swedenborgianer, mesmeriner, somnambulister, universaldroppmakare etc etc. Det räcker ej med att skratta åt dem, de måste bekämpas. De hindrar vetenskapens framsteg.

"För 7 sekler sedan trodde man allt vad man ej begrep, emedan man ingenting visste; nu vet man mycket som man ej begriper, och därför tror man allt".

Så lyder en paragraf. I en annan konstateras att det är mycket i naturen, som människan inte förstår. Men det är en sak att visa att en del sammanhang i naturen övergår vår fattningsförmåga, en annan att påstå att naturlagarna strider mot förnuftet.

Kellgren skrev Ljusets fiender och Man äger ej snille för för det man är galen. Rosenstein vågade försöket att mitt under franska revolutionen utge sin Avhandling om Upplysningen (1793). Den är sannolikt läst av få i våra dagar. Egentligen borde den läsas i skolorna, åtminstone valda delar. Den har budskap till den ungdom, som stundom vilseförs även vid våra universitet. Man bygger vetenskapliga system, där bristen på faktisk kunskap är skriande. Och denna brist fyller man ut med "gissningar, hypoteser, förvrängningar av fakta, klyftigheter och finheter..." I sin otåligen iver att famna allt drivs forskaren lätt till en galen sinnesstämning, framhåller Rosenstein:

"Man gissar och tror sig veta, man drömmer och tror sig erfara, man försöker och tror sig lyckas, man yrar och tror sig klok..."

Så fick vi då en hälsning från vår broderförening och föregångare på 1700-talet. Det är synd att det inte går att prenumerera på StockholmsPosten längre...

(Torgny T Segerstedt har skrivit en fin och fyllig biografi om Nils von Rosenstein. Den är en prydnad i biblioteket hos medlemmar i vår förening.)

Arne Helldén

Rättelser

Leif Asbrink har ny adress:
Pl 8495 Marsjö, 64 300 Vingåker
0151-20231,20245

Elias Eriksson har ny adress:
Hedåsg 8, 412 53 Göteborg

Gertrud Westerfors har ny adress:
Nysättrav 6, 151 49 Södertälje
Ny arbetsplats: Strängnäs kommun
0152-13400

Anders Johnson bor på Körsbärsv 9/101

Kars-Olov Fagerström har ny adress:
Värmdög 70, 253 72 Helsingborg
042-223118

John Rehn är dataingenjör på Jet
Computer, 08/7533145. Hem 7531751

Stig Carlsson är utredningssekreterare i Byggnadsarbetareförbundet.
08-223920, hem 994961

Lars Bjelking har ny adress:
Gränby Tvärg 4, 754 32 Uppsala

Lars Kamel står felaktigt som
Lars Ramel.

Svante Janson stavar med ett s
och bor på Tunag, ej Tung.

Du har väl betalt medlemsavgift!

Om inte - sänd snarast in 75
kronor till Vetenskap och
Folkbildning, Box 185, 101 22
Stockholm 1, pg 63591-2

Narconon

Sedan mitten av 1970-talet expanderar i vårt land några nya typer av enskild social institutionsvård. Daytop och Narconon är de mest kända exemplen. I denna artikel kommer Narconons verksamhet att presenteras som ett exempel på en illavarslande utveckling av institutionsvården som paradoxalt nog nu äger rum samtidigt som socialtjänstreformen håller på att genomföras.

Initiativen till dessa – mer eller mindre affärsmässigt drivna behandlingsinstitutioner – utgår inte från den samordnade institutionsplanering som föreskrivs i socialtjänstlagen. Istället går det vanligen till så att de föreningar eller stiftelser som är huvudmän marknadsför sig mot de planeringsansvariga. I en del fall har man lyckats binda upp både primär och landstingskommuner i sina stiftelser och får därigenom indirekt garantier både för investeringar och beläggning.

Det ser vid början av 1980-talet nu ut som om vi inom några år kommer att ha en institutionsvård för i första hand narkomanvård som kvantitativt domineras av enskilda institutioner av denna typ. Klara tendenser finns till att de också försöker bygga upp egna intagningsrutiner och egen eftervård.

Slumpmässig lokalisering

Denna utveckling strider självklart mot socialtjänstreformens intentioner, där grundtanken är en kvantitativt så långt möjligt begränsad institutionsvård i

landstings- eller primärkommunal regi. Denna skall lika självklart vara väl integrerad med den öppna socialtjänstens resurser och planerad utifrån den s k närhetsprincipen.

Mycket tyder på att de enskilda institutioner som nu startas slumpmässigt lokaliseras på orter där huvudmännen lyckas övertyga kommuner, landsting och länsstyrelser om att behov föreligger och att behandlingsmetoderna har kvalitet. Att det inte i alla fall förhåller sig så torde framgå av exemplet Narconon i Göteborg, som nu försöker etablera ett behandlingshem för missbrukare i Lödöse i närheten av Göteborg.

De faktauppgifter som förekommer i denna artikel grundas på ansökningshandlingarna och på minnesanteckningar förda vid en överläggning mellan Narconon i Göteborg och företrädare för Svenska Kommunförbundets länsavdelning i Älvsborgs län samt för länsstyrelsen i Älvsborgs län. Uppgiftslämnare är ordföranden för Narconon i Göteborg.

Narconon bedriver nu tre behandlingshem i Sverige; i Eslöv, 12 platser, sex anställda; i Hudinge, 40 platser, c:a 20 anställda; i Kramfors, 24 platser, sex anställda. En 82-procentig beläggning redovisas. Fem till sju platser är belagda av Göteborgs socialförvaltning.

Sambandet med Scientologkyrkan är både ideologiskt och ekonomiskt. Det planerade hemmet beräknas gå med en betydande vinst. Personallöner utgår på provisionsbasis och ekonomiska överföringar görs till Scientologkyrkan.

Vinsten till Scientologkyrkan

Narconon tar ut en vårdavgift på 400 kr per vård dag. Vid 100 procents beläggning vid det planerade hemmet i Lödöse räknar

man med ett årligt överskott på verksamheten (25 platser) på 2,3 miljoner kr. En beläggning på 85 procent skulle således ge ett överskott på ca 1,8 miljoner kr. I ansökningshandlingarna uppger Narconon att överskottet t ex skall gå till en höjning av kvaliteten på maten.

Vid den ovannämnda överläggningen däremot gav Narconon en annan bild. Vissa procentbaserade belopp går till Scientologkyrkan som betalning för konsultinsatser och studiematerial. Dessutom framhölls att Scientologkyrkans intäkter är direkt

relaterade till det ekonomiska överskottet av Narconons verksamhet. Hemmet i Lödöse beräknas gå ekonomiskt ihop vid en beläggning på 16 procent, dvs fyra platser. Beläggning över detta tal ger således ren vinst. Alla ekonomiska transaktioner mellan de två organisationerna går från Narconon till Scientologkyrkan och således aldrig omvänt. Kyrkan stöder verksamheten enbart moraliskt och juridiskt.

Personalen får lön på provisionsbasis. Som grundlön utbetalas 25 000 kr per anställd och år.

Grundlönen är beräknad på fyra av 25 möjliga vårdtagare. Ju fler missbrukare som Narconons anställda kan få tag i och placera på hemmet, desto högre inkomster får de. Den uppsökande verksamheten är alltså förenad med ekonomiska vinster för den enskilde anställda. I ansökningshandlingarna uppger Narconon att man dessutom kommer att få lönebidrag från länsarbetsnämnden för samtliga anställda. Ett lönebidrag täcker 90 procent av marknadsmässig lön samt lönebidrag kostnader. Det finns anledning att hoppas att Narconons uppgifter på denna punkt är felaktiga.

Vitaminpiller och bastubad

För löner och sociala avgifter för sex anställda beräknas 150 000 kr per år. Enligt uppgifterna om grundlönen (25 000 kr per tjänst) räcker detta således inte till sociala avgifter.

Den största enskilda utgiftsposten förutom lönerna avser PR och reklam. 20 procent av bruttoinkäkten är avsedda för olika PR-verksamheter i syfte att få nya missbrukare till Narconon. Marknadsföringen innebär att man delar ut flygblad, sätter upp affischer på offentliga platser och toaletter osv. Beräknat på sex vårdplatser budgeteras 100 000 kr för PR. Detta skall jämföras med 54 000 kr för mat och 60 000 kr för vitaminer.

För att få pengar till köp av fastigheterna i Lödöse räknar Narconon med ett banklån och söker dessutom bidrag och/eller borgensåtaganden hos kommuner, landsting, Lions, Rotary, Volvo, Stiftelsen Göteborgshem osv. Socialnämnden i Göteborg har avstyrkt såväl bidrag som borgen.

Narconon anser att avgiftning inte behövs. Däremot behövs "avtändning" och "avdrogning". Avdrogningen sker med hjälp av vitamintabletter och bastubad under fem timmar per dag (ibland säger man fyra timmar

per dag) under fyra till fem veckor samtidigt med löpning och "nyttig" mat. I behandlingsprogrammet ingår också en utbildning som består av tre moment, studieteknik, kommunikation och etik. Vårdtagarna kallas studenter. Behandlingsprogrammet är utformat av Scientologkyrkan. Utbildningen är identisk inom de båda rörelserna, säger Narconon, bortsett från att missbrukarna utbildas inom institutionen. Enligt ordföranden i Göteborg måste "utbildningen göras på ett exakt sätt för att ge ett exakt resultat", vilket enbart Scientologkyrkan kan klara.

Bristfällig kontakt med socialtjänsten

Narconons intresse för samverkan med socialtjänsten avser endast den ekonomiska ersättning som man får av kommunerna. Samverkan kan inte röra vårdens utformning, behandlingsinnehåll eller ens behandlingsplan i socialtjänstlagens mening. Någon samverkan vid utskrivning

förekommer heller inte. "Vid utskrivning upphör Narconons engagemang för missbrukarna".

Efter hård kritik från socialtjänsten och för att erhålla ekonomiska fördelar råder Narconon numera missbrukarna att vid inskrivningen ta kontakt med socialsekreterare. Men man bedriver också något som man kallar "offensiv fältverksamhet" vilket innebär att Narconon söker upp och tar med sig missbrukare till institutionen. Först därefter är det vanligt att man tar kontakt med socialtjänsten.

Narconon understryker i sin ansökan att kommunerna måste betala för vårdtagare som fångats upp genom deras egen uppsökande verksamhet och hänvisar till rättsfall som man anser bekräftar detta. Stiftelsen Daytop använder sig av samma argument. Socialtjänstlagens biståndsparagraf har på denna punkt ännu inte fått en fastlagd rättspraxis, men det torde vara helt klart att förfarandet strider mot lagens intentioner.

Några stadganden om institutionsvård

Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med de anhöriga och kontakt med hemmiljön.

Ur 22 § SoL

Behovet av hem för vård eller boende inom varje landstingskommun skall tillgodoses av landstingskommunen och kommunerna i området.

Landstingskommunen och kommunerna upprättar gemensamt en plan över behovet av sådana hem och fördelningen av ansvaret för deras inrättande och drift. Planen skall redovisas för länsstyrelsen.

23 § SoL

Vård i familjehem och hem för vård eller boende skall bedrivas i samråd med socialnämnden.

Ur 24 § SoL

Socialstyrelsen har tillsyn över socialtjänsten i riket. Styrelsen skall följa och vidareutveckla socialtjänsten.

Ur 67 § SoL

Hem för vård eller boende står under länsstyrelsens tillsyn. Länsstyrelsen har rätt att inspektera verksamheten vid hemmen.

Ur 68 § SoL

Vill en enskild person eller sammanslutning inrätta ett hem för vård eller boende, skall tillstånd sökas hos länsstyrelsen. Ett sådant hem står under löpande tillsyn av socialnämnden i den kommun där hemmet är beläget. Nämnden har rätt att inspektera verksamheten vid hemmet.

Ur 69 § SoL

Om det föreligger något missförhållande vid ett hem för vård eller boende, skall länsstyrelsen förelägga ledningen för hemmet att avhjälpa missförhållandet.

Om missförhållandet är allvarligt och länsstyrelsens föreläggande inte efterkoms, får länsstyrelsen förbjuda fortsatt verksamhet.

79 § SoL

Verksamheten skall bedrivas i förtölpande samarbete med den socialnämnd som har det sammanhållande ansvaret för att klienten får det stöd och den hjälp han behöver.

9 § Socialtjänstförordningen

Det är inte särskilt sannolikt att länsstyrelsen i Älvsborgs län ger tillstånd för verksamheten i Lödöse sedan man fått så öppen information av Narconons företrädare. Rimligt är dock att denna information stimulerar ansvariga myndigheter att granska verksamheterna vid Narconons hem i Eslöv, Huddinge och Kramfors, vid vilka institutioner det varit svårt att få grepp om Narconons ekonomi.

Som alternativ till sammanfattning vill jag föreslå tankeexperimentet att Narconon istället för narkomanvård valt att engagera sig i vård av psykiskt utvecklingsstörda. Med vitaminpiller och långa bastubad som behandlingsmetoder och med löner utgående som provision på beläggningen. Är det sannolikt att socialstyrelsen och andra ansvariga myndigheter låtit en sådan verksamhet fortsätta att expandera i Sverige på 1980-talet?

Leif Holgersson

Biblioteken och pseudovetenskapen

Hur skall biblioteken förhålla sig till den ökande efterfrågan på astrologi, parapsykologi, UFO, kvacksalveri och annan typ av pseudovetenskap? Vad är det egentligen som klassas som vetenskap och icke-vetenskap? Var hamnar dessa böcker i bibliotekens hyllor?

Det brukar tas för givet att biblioteken inte har till uppgift att förse allmänheten med t ex våldspornografi eller skioskdeckare. När det gäller skönlitteratur ställer man vissa minimikrav på kvaliteten.

Sådana minimikrav måste man också ställa på fackböcker. Biblioteken måste, om de ska kunna fylla sin folkbildande uppgift, aktivt undvika att köpa in böcker som utger sig för att korrekt återge fakta men som inte gör det.

Detta betyder inte att man ska undvika vissa ämnen. Man har alls ingen anledning att avstå från en bok som korrekt återger forskningens nuvarande ståndpunkt om astrologin (dvs att den inte fungerar). Däremot saknar de flesta bibliotek anledning att i sina inköp prioritera böcker där det står att astrologin fungerar. Detta är av samma anledning som de knappast köper en bok där det på fullt allvar hävdas att vattens kemiska formel är HO.

I allmänhet är det inte särskilt svårt att avgöra vilka böcker som håller sig inom vetenskapens gränser och vilka böcker som är pseudovetenskapliga. De allra flesta pseudovetenskapliga böcker känns igen på tydliga karaktäristika i sin kunskapsyn. Pseudovetenskap utmärker sig t ex genom auktoritetstro, tilltro till icke-upprepbara resultat, handplockade exempel i stället för slumpmässiga urval, ointresse för att pröva teorin mot verkligheten och likgiltighet inför motsäggande fakta. (Se närmare kapitel 2 i min bok *Vetenskap och ovetenskap*, Tiden 1983.)

Förlagens presentationer av pseudovetenskapliga böcker är ofta i högsta grad missvisande. Ofta talas det om "sensationella vetenskapliga rön" i förlagsreklamen, och en del pseudovetenskapliga böcker har t o m inplacerats i förlagens populärvetenskapliga serier. Biblioteken måste alltså göra en självständig bedömning för att se till att deras eget utbud kommer att hålla en rimlig kvalitet. Den som går till biblioteket för att låna en faktabok ska få med sig hem en faktabok och inte en bok som bara har den yttre formen gemensam med faktaböcker.

Hur klassificerar man pseudovetenskap?

Många bibliotek har redan pseudovetenskapliga böcker på sina hyllor. Universitetsbiblioteken får alla böcker som trycks i Sverige. Andra bibliotek kan ha särskild anledning att nyanskaffa pseu-

dovetenskapliga böcker. Då uppstår frågan hur dessa böcker bör klassificeras. Frågan är viktig, eftersom den gäller den konsumentupplysning man ger sina kunder.

En viktig grundprincip bör vara att pseudovetenskap och vetenskap så långt som möjligt åtskiljs i klassifikationssystem. Man måste skilja mellan **genren** egentliga faktaböcker och **genren** böcker med faktabokens yttre form som innehållsmässigt inte är faktaböcker. Här har naturligtvis Bibliotekstjänst ett särskilt ansvar.

Ingen skulle väl komma på idén att placera in en historisk roman under arkeologi eller historia. Det borde då vara lika klart att Erich von Dänikens böcker inte hör dit. Detta är t o m viktigare, eftersom det är lättare för de flesta läsare att upptäcka att en historisk roman inte är en faktabok (vilket den inte utger sig för att vara) än att upptäcka att det samma gäller von Dänikens böcker (trots att de utger sig för att vara faktaböcker).

Nya klassifikationsförslaget

Det förslag till nytt klassifikationssystem som nyligen remissbehandlats har, vad jag kunnat se, många förtjänster. Dock uppfyller det inte i alla stycken minimikravet att skilja mellan egentliga fackböcker och pseudo-fackböcker.

**Upplevelser i moderlivet kan påverka din livs-
åskådning i dag!**

Vetenskapen av idag bekräftar att L. Ron Hubbards upptäckter är riktiga. Dina upplevelser i mammas mage kan påverka dig idag.

Aven om du förmodligen inte direkt kan erinra dig hur det var i mammas mage, kan händelser från det eller förfärande finnas djupa i ditt medvetande och påverka ditt liv och välbefinnande idag. Din mor kanske gick emot ett bord eller föll omkull - och det nöjda barnet registrerade smärtan. Högljudna situationer eller andra missbehålligheter mellan föräldrarna kunde märkas av barnet och senare påverka dess beteende.

- Boken DIANETIK, avslöjar häpnadsväckande upptäckter på detta område. Många människor som har använt Dianetik, säger att det har hjälpt dem i hög grad att
  - Få en mera positiv livsåskådning
  - Få en livsöppnhet på livet
  - Förstå sina egna och andra människors reaktioner

DIANETIK ger dig möjlighet att undvika bli omedvetet påverkad av det förflutna. I stället får du hjälp att uppnå en ny frihet även på ditt liv och din framtid.

LAS DIANETIK SÅLD I MER ÄN 6 MILJONER EXEMPLAR ÖVER HELA VÄRLDEN.

Boken DIANETIK kan du köpa i bokhandeln.

Det är främst sex avdelningar i det föreslagna klassifikationssystemet som bör granskas i dessa sammanhang, nämligen Bl, Cn, Don, Dop, Doq och Vml.

Avdelningen Cn, "Moderna religionsbildningar", innehåller underavdelningar för olika riktningar såsom teosofi, antroposofi m fl. Detta är en på det hela taget vettigt planerad avdelning, som väl kommer att fylla sin plats. (Ett litet skönhetsfel är det dock att Cnc, scientologi, försetts med underavdelningen Cnc.05, dianetik. Tilläggsbenämningen .05 betyder "etik", men dianetik är inte scientologins etik. Dianetik är beteckningen på den första versionen av scientologin, och används nu inom scientologin på ett mycket varierande sätt för att beskriva delar av lärosystemet.)

Avdelningen Vml, "paramedicinsk terapi", är också användbar. Beteckningen borde dock förtydligas till "paramedicinsk terapi och kvacksalveri". Annars blir det nämligen svårt att finna en plats i klassifikationssystemet för t ex irisdiagnostik, som är ett typfall av kvacksalveri men som inte handlar om terapi utan om diagnostik. Det är också ur allmän konsumentupplysningssynpunkt angeläget att det "kvacksalveri" finns med i beteckningen på denna avdelning.

"Kontroversiell psykologi"

Avdelningen Doq, "kontroversiell psykologi", föreslås ha underavdelningar för andar och spöken, spådomskonst, astrologi, drömböcker och frenologi. Denna avdelning är en ganska märklig konstruktion. Varken astrologi eller frenologi är t ex någon form av psykologi. Bland fackpsykologer är dessa läror knappast heller kontroversiella, utan anses allmänt sakna varje vetenskapligt värde. Föreställningen att astrologi och frenologi är "psykologi, men kontroversiell sådan" härstammar inte från den vetenskapliga psykologin. Klassificeringsförslaget är på denna punkt klart sämre än den hittillsvarande inplaceringen av astrologi m m som en särskild avdelning (Rdde) under R, lek och spel.

Don, "grafologi" och Dop, "parapsykologi", har placerats utanför avdelningen för kontroversiell psykologi. Detta kan knappast tolkas annat än som att man anser att dessa riktningar är okontroversiella medlemmar av den vetenskapliga gemenskapen. Mycket få företrädare för psykologin som akademisk disciplin skulle vara beredda att hålla med om detta.

"Omstridda fenomen"

Avdelningen Bl, "omstridda fenomen och företeelser" är en lika oklar konstruktion. Hit ska föras "rapporterade men ännu ej fullt förklarade fenomen, t ex Ufo..." Det är inte hållbart att betrakta Ufo i allmänhet som "ännu ej fullt förklarade fenomen". Från vittnespsykologisk synpunkt är det ingen svårighet att förklara hur hela massan av Ufo-rapporter har uppkommit på helt normala och kända vägar. Naturligtvis finns det enstaka fall av ljus på himlen etc vars orsak är okänd, men det beror på otillräcklig dokumentation av omständighe-

terna kring det enstaka fallet. Om Ufo-fenomenet ska gälla som ett "ej fullt förklarat fenomen" måste detsamma gälla ornitologin, eftersom många iakttagelser av fåglar ej kunnat leda till någon arbetsstämning.

Begreppet "omstridda fenomen" (Bl) är ett tveetydigt klassifikationsbegrepp. Avses: (1) fenomen vars existens är omstridd eller (2) fenomen vars förklaring är omstridd? Remissutgåvans förklaringstext tyder faktiskt på den sistnämnda uttolkningen. Det står nämligen "Hit rapporterade men ännu ej fullt förklarade fenomen". Denna uttolkning faller emellertid på sin egen orimlighet. Inget av de fenomen som studeras av atomfysiken är fullt förklarat, men det är väl inte meningen att atomfysiken ska flyttas till Bl.

Återstår uttolkning (1), dvs fenomen vars existens är omstridd. Inte heller denna uttolkning håller emellertid logiskt samman. Som exempel på vad som ska hänföras till Bl ger remisstexten som sagt Ufo. Ufo betyder "unidentified flying objects", oidentifierade flygande föremål. Att det finns sådana oidentifierade föremål har såvitt bekant ingen betvivlat. (Väl att skilja från påståendet att de oidentifierade iakttagelserna har något att göra med utomjordiska varelser, något som det finns all anledning att betvivla.)

Ett förslag

Bakom den föreslagna avdelningen Bl verkar alltså inte finnas någon logiskt sammanhållen klassificeringsprincip. ▶

▶ Mitt förslag är att man avstår från de föreslagna avdelningarna Don, Dop och Doq och samtidigt döper om och utvidgar avdelningen Bl enligt följande:

- Bl Pseudovetenskap och icke påvisade fenomen (Kvacksalveri - Vmb.)
- Bl.a Påstådda paranormala fenomen (Hit parapsykologi, extrasensorisk perception, spiritism, andar och spöken, andebesvärjelse och magi. Spiritism som religion - Cnb.)

Boklådan

FLIM-FLAM av James Randi (Prometheus Books 1982)

Trollkarlen James Randi är en av de ledande inom CSICOP (den amerikanska föreningen till Vetenskap och Folkbildning). Hans grundliga kännedom om allehanda trick gör att han lätt kunnat avslöja Uri Geller och många andra, mindre berömda, personer som påstått sig ha övernaturliga förmågor. Ofta har han kunnat göra om deras bravader själv. Randi har också ett stående erbjudande på 10 000 dollar till den som kan demonstrera någon paranormal förmåga under ordentlig kontroll. Hittills har många försökt, men ingen lyckats.

Randi är uppenbarligen en orädd man som inte drar sig för att sticka ut hakan. Han delar t.ex. årligen (på 1 april) ut några "Uri-pris" (en böjd tesked) till bland andra den vetenskapsman som under året gjort det dummaste uttalandet om parapsykologi. Han skriver ofta raljerande och ibland lite elakt; det märks kanske att han inte är vetenskapsman. Detta gör hans böcker och artiklar roliga att läsa, samtidigt som de är sakliga och fyllda av fakta trots att stilen alltså inte är den gängse vetenskapliga. En nackdel är att han ibland använder amerikanska slangord som åtminstone jag aldrig sett förut. (Betydelsen brukar dock framgå av sammanhanget.)

Flim-Flam spänner över de flesta områden inom pseudovetenskapen. Efter en inledning ägnar Randi ett kapitel åt några fotografier av älvor som ett par engelska flickor sade sig ha tagit 1917-1920. Nu verkar det nästan otroligt att någon skulle tro på älvor, men då förklarades bilderna för äkta av sir Arthur Conan Doyle (författaren till Sherlock Holmes, men alltså inte lika skarpsinnig själv). Randi går igenom dessa bilder i detalj, och drar sedan paralleller till moderna exempel på pseudovetenskap. (Fusket med älvorna erkändes för övrigt förra året av de nu åldrade flickorna.)

De följande kapitlen behandlar Bermudatriangeln, astrologi, UFO, transcendental meditation, Erich von Dänikens böcker, Uri Geller, biorytm, kvacksalvare, med mera. I slutkapitlen beskriver Randi bland annat några av sina tester av personer som påstått sig ha paranormala förmågor. T.ex. ett försök där några slagrutemän försökte hitta en nedgrävd slang med rinnande vatten. (De misslyckades.)

En bok som behandlar så många vitt skilda områden kan naturligtvis inte gå in på dem i detalj, men Flim-Flam ger en värdefull översikt över många pseudovetenskaper och argument mot dem. Jag hoppas att något bokförlag vill översätta boken till svenska; tills dess rekommenderar jag den på originalspråk.

Svante Janson

von Däniken avslöjad

Walter Hain, *Irrwege der Geschichte. Revision der Götter-Astronauten und Atlantis*. Wien 1981, författarens förlag.

Walter Hain är en österrikisk elektriker, som blev fascinerad av von Dänikens idéer om att jorden tidigare har besökts av utomjordiska varelser. 1977 blev han medlem i "Ancient Astronaut Society", en internationell organisation för dem som företräder dessa teorier.

Han upptäckte emellertid snart att de anförda bevisen inte höll. Boken *Irrwege der Geschichte* är resultatet av hans kritiska studier av von Dänikens teorier. Boken innehåller också en sammanfattning om Atlantismytens historia.

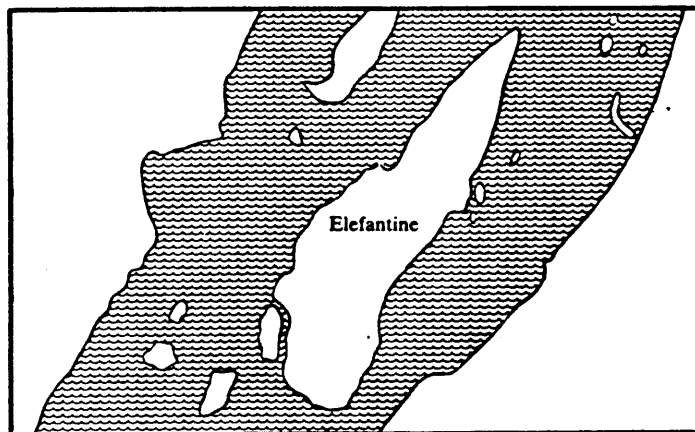
Av de olika böcker som kritiserar von Dänikens idéer är Hains såvitt jag kunnat se den mest fullständiga. Han har dragit god

nytta av den kritik som andra författare lagt fram i böcker och tidskriftsartiklar. De flesta av von Dänikens mest kända bevis är redovisade och vederlagda i boken: Piri Reis karta (som inte alls var så exakt som det påstås), "astronautbilden" i Palenque (som är en helt ordinär gudabild, "flygplatsen" vid Nazca (som inte uppvisar några som helst tecken på att ha använts som flygplats), etc.

På det hela taget är Hain vederhäftig, och med hjälp av de 1143 fotnoterna kan man själv kontrollera i grundkällorna. I avsnittet om pyramiderna, där han försöker uppskatta antalet personer som behövdes för att bygga Cheops-pyramiden, ger han sig dock själv ut på mycket hal is.

Detta förtar intrycket av ett välskrivet och användbart kompendium.

SOH

Fig 10. Ön Elefantine i Nilen. Enligt von Däniken har den fått sitt namn av att den från luften ser ut som en elefant. Forntida besökare från rymden ska ha sett ön och berättat om dess form för egyptierna. Det är svårt att tro att von Däniken hade sett en karta över ön när han skrev detta.

(Ur Sven Ove Hansson, *Vetenskap och övetenskap*, Tidens förlag, 1984.)

Klipplet

Hittar du något som du tycker borde refereras i denna spalt, hör av dig! Och hör i största synnerhet av dig om du själv

skrivit något inom föreningens intresseområde, så att vi kan referera det.

Sven Ove Hansson

Andlighetens C-lag

I Aftonbladet 12/5 1984 skrev Bo Gunnarsson om Bhagwan Rajneesh, den indiske guru vars anhängare känns igen på de röda kläderna och halsbandet med hans bild. Bl a har Gunnarsson en del att säga om Bhagwan Rajneeshs budskap ur moralisk synvinkel:

"Han är fortfarande mot demokrati, anser att Indiens fattiga och illitterata inte är mogna för frihet. Men han uppmanar sina troende att leva enbart för nuet, för stunden och glömma bort tankar på det förflutna och på framtiden.

- Förbränn er energi genom att älska, säger han.

Älska vem?

Hans kärleksbudskap är ihålligt: medan hela Indien hösten 1980 förfasade sig över polisblindningen i Bhagalpur då minst 31 ungdomar fick ögonen utstuckna med nålar och cykel-ekrar och lagens väktare höllde frätande syra i ögonhålorna så sa Rajneesh så här:

- Polisen gör det enda rätta. Brottslingar skall straffas, blindningen skrämmer andra till laglydnad. (Indiska nyhetsbyrån UNI 13 dec 1980.)"

Avslöjande som detta är för Rajneesh, har Bo Gunnarsson ännu en information som kanske är ännu viktigare. Han berättar att det praktiskt bara är västerlänningar som sökt sig till Rajneeshs lära. Hans böcker, kassetter och videoband har till 96 procent sålts till västerlänningar. Gunnarsson citerar Baba Adhav, en socialarbetare i Pune, som säger:

"Västvärlden får vad den förtjänar. De av våra andliga mystiker som sökt lyckan på den internationella marknaden är smarta, skickliga försäljare. De är bra på att snacka, ju obegripligare desto bättre. De gav sig från Indien för att folk här inte tog dem på allvar."

C-laget i andlighet, kallar Gunnarsson denna typ av gurus. Enligt honom är indierna också ganska överens om Rajneesh: Han är en skojare.

New Age och MRA

I Dagens Nyheter den 30/9 1982 gjorde Arne Ruth en jämförelse mellan MRA och New Age. Som bekant har New Age-mysticismen fått visst gensvar i s k mellanskikt i företagsvärlden, bl a genom konferenserna Levande Företag.

"Det finns skäl att påminna om att en rörelse framträdde med liknande anspråk för ett par decennier sedan: Moralisk upprustning. Likheter med New Age och Levande Företag är påfallande. En huvudpunkt i MRA:s propaganda var idén om att intresseorganisationer och politiska partier hade spelat ut sin roll; vad som räknades var den enskildes karaktär. En 'ny' människa med 'ny' inställning till de gamla problemen skulle skapa en 'ny' värld. Inte oväntat hade MRA sin starkaste förankring inom affärsvärlden..."

MRA lockade opportunisterna och lycksökarna, men också äkta idealister. Detsamma gäller New Age i dag. Det som är så obehagligt i båda fallen är den vulgära exploateringen av genuina andliga behov."

Universitet sa nej till para-psykologi

Den nyligen avlidne författare Arthur Koestler donerade en rejäl slant (750 000 dollar) till en universitetsprofessur i para-psykologi, berättade tidningen Science (23 mars 1984). Ett flertal universitet blev erbjudna professuren, men de allra flesta tackade nej, bland dem Oxford, Cambridge och City University i London. Exekutorerna fick leta med ljus och lykta, och till slut fann de två universitet som var beredda att ta emot donationen, nämligen University of Wales och University of Edinburgh. Det blev till slut Edinburgh-universitetet som tog hand om pengarna.

Trollkarl om Geller

Den svenske trollkarlen Topper Martin intervjuades i UNT den 25 juni 1982, och sa bl a om Uri Geller att han "är en av de roligaste och bästa trollkarlar jag vet". Att det skulle röra sig om något annat än trolleri i Gellers fall förnekar Topper Martin bestämt.

"Någon professor har sagt om Geller att denne är oförklarlig. Men de som är lättast att lura med trolleri är faktiskt akademiker och vetenskapsmän. Deras tänkesätt gör att de ofta söker komplicerade förklaringar. Barn däremot, de förbiser inte de lätta förklaringarna och de är mycket svårare att lura - det känner varenda trollkarl till."

Domslut om magnetterapi

Stockholmstidningen berättade den 6 maj 1984 att marknadsdomstolen förbjudit en importör av "biomagnetiska" halsband att påstå att produkterna hjälper mot värk i axlar eller nacke. Företaget (Lars Blomdahl AB i Halmstad) hade i annonser påstått att minst 70 procent av patienterna som använt halsbanden hade blivit helt eller delvis hjälpta.

(Av tidningen framgick att det rörde sig om koboltmagneter. Kobolt kan ibland ge upphov till allergibesvär vid hudkontakt.)

Debatt om TM

Uppsala studentkårs tidning Ergo hade i sitt nummer av den 5 april ett helsidesuppslag om Transcendental Meditation (TM) under rubriken "Meditera för bättre betyg... och minubåtarna försvinner på köpet." Där berättades bl a om "Maharishi-effekten" som ska uppstå genom massmeditation. TM-representanten Bert Larsson förklarar saken så här:

"Det räcker att kvadratrotten ur en procent av jordens befolkning, alltså 7000 människor, sätter sig ner och mediterar för att den positiva kraft de utvecklar ska sprida sig till resten av jordens befolkning."

En meditationskonferens ska också ha gett lysande resultat, enligt vad TM-representanterna berättade för reportern:

"Titta här, så här mycket gick börsaktierna upp i New York, och så här många nya fredsfördrag slöts.

Man har till och med en kurva som visar hur mycket mer positiv president Reagan verkade på presskonferenserna kring nyår."

Hur det svenska strömavbrottet just i de dagarna uppstod hade TM-propagandisterna inget svar på, när reportern frågade. Däremot hade TM-instruktören Jim Sutherland ett råd till svenska folket:

"Vad vi vill göra är att få ihop en grupp på 300 människor, vilket skulle svara mot kvadratrotten ur en procent av Sveriges befolkning. När de sätter sig ner och mediterar kommer den svenska ekonomin att förbättras, alla löner att höjas, missnöje och strejker på arbetsplatserna att avbrytas och alla ryska ubåtar att försvinna!"

Är finansministern underrättad? Överbefälhavaren?

Nåja, alla blev väl inte alltför imponerade. I Ergo nr 13, 1984, frågar Göran Hörnström om det inte mediterar tillräckligt mycket människor i Indien för

detta land skulle bli lyckolan-
det framför alla andra. I en
annan insändare i samma nummer
konstaterade Benny Kullinger
att "i takt med att allt fler
har börjat meditera har kapp-
rustningen ökat". Han menade ock-
så att "det kritiska sinnet kan
säkert stärkas av meditation men
knappast av tro på levitation el-
ler astrologi.

Om var sanningen ligger

uttalade sig Karin Alfredsson i
sin ledare i Journalisten nr
10, 1984. Hon talade om ekono-
misk journalistik, men resone-
manget är hållbart även i en hel
del andra sammanhang.

"...så bygger resonemanget på
en felaktig föreställning. Näml-
igen att 'sanningen ligger
någonstans mitt emellan'.

Det gör den inte. Sanningen
ligger bara mitt emellan två
ståndpunkter, eller personer,
som placerat sig på exakt samma
avstånd från den.

Sanningen är, och det är
journalisters uppgift att söka
den. Det gör också journalister,
bättre eller sämre och med stөр-
re eller mindre framgång. Bry-
ter någon journalist mot denna
journalistikens grundregel -
och sådant händer naturligtvis -
ska det kritiseras. Inte ersät-
tas av en ny partsinlaga."

SOH

Ge bort prenumeration!

Hjälp till att sprida FOLKVETT!
Skänk en prenumeration till en
vän genom att sätta in 50 kronor
på pg 63591-2, Vetenskap och
Folkbildning, Box 185, 101 22
Stockholm 1. VEM SOM VILL KAN
PRENUMERERA FÖR DETTA PRIS UTAN
ATT VARA MEDLEM.

Innehåll

	sid
Ledare: Får vi astrologie doktorer?	2
Föreningsnytt. Kontakt med föreningen	3
Våra historiska rötter. Av Arne Helldén	4
Narconon. Av Leif Holgersson	6
Biblioteken och pseudovetenskapen. Av Sven Ove Hansson	8
Boklådan	10
Klipppet	12